

Ks. Jan Józef JANICKI

«OJCIEC WSZYSTKICH WIERZĄCYCH»
PATRIARCHA ABRAHAM W LITURGII KOŚCIOŁA
I NAUCZANIU JANA PAWŁA II

Treść: 1. W liturgicznej pielgrzymce śladami Abrahama. 2. Ofiara Abrahama – Izaak. 3. Patriarcha Jakub.

Słowa kluczowe: Abraham, Ofiara Abrahama, Izaak, Jakub, Stary Testament,

Keywords: Abraham, Sacrifice of Abraham, Isaac, Jacob, Old Testament,

1. W liturgicznej pielgrzymce śladami Abrahama

Z okazji Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, papież Jan Paweł II, zgodnie z intencją, którą wyraził w *Liście o pielgrzymowaniu do miejsc związanych z historią zbawienia*, postanowił „przejsć przez ziemię śladami historii zbawienia, na której się ona rozwinęła”¹. Papieska pielgrzymka miała się rozpocząć w Ur chaldejskim (dzisiejsze Tal al Muqayyar w południowej części Iraku), w rodzinnym mieście Abrahama, którego nazywamy naszym „ojcem w wierze”², a który stamtąd wyruszył do Charanu (por. Rdz 11, 31), „gdzie – zgodnie z przekazem biblijnym -dotarło do niego słowo Pana, wzywające go, aby opuścił swoją ziemię i udał się w drogę do kraju, którą On miał mu wskazać”³. Tam biblijny patriarcha „usłyszał słowo Boga, który kazał mu oderwać się od rodzinnej ziemi, od własnego ludu i w pewnym sensie od samego siebie, aby uczynić zeń narzędzie realizacji zbawczego zamysłu, obejmującego przyszły lud Przymierza, a właściwie wszystkie narody świata: «Pan rzekł do Abrama: „Wyjdź z twojej ziemi rodzinnej i z domu twego ojca do kraju, który ci ukazę. Uczynię bowiem z ciebie wielki naród, będę ci błogosławił i twoje imię rozstawię; staniesz się błogosławieństwem. (...) Przez ciebie będą otrzymywały błogosławieństwo ludy całej ziemi» (Rdz 12, 1-3). Od tych słów rozpoczyna się wielka wędrówka Ludu Bożego”⁴. Na mocy zatem tego wezwania „Abraham stał się narzędziem realizacji zamysłu zbawienia, który miał ogarnąć przyszły lud Przymierza, a właściwie wszystkie narody świata. Abraham posłusznie wyru-

¹ JAN PAWEŁ II, *List o pielgrzymowaniu do miejsc związanych z historią zbawienia* (29 VI 1999), nr 5. Poznań: Pallottinum 1999.

² Por. Rz 4; Ga 3, 6-9; Hbr 11, 8-19. Por. J. J. JANICKI, „Śladami Abrahama”, *Ziemia Święta* 12(2006) nr 2, 8n.

³ JAN PAWEŁ II, *Ojciec wszystkich wierzących*. Audjencja generalna przed pielgrzymką, Watykan 16 lutego 2000, *L' Osservatore Romano* (dalej: OR) 21(2000) nr 4, 6.

⁴ JAN PAWEŁ II, *List o pielgrzymowaniu*, nr 5.

szyl w drogę. Wraz z nim weszło na drogi ludzkich dziejów Boże zbawienie”⁵. Pielgrzymowanie do Ur chaldejskiego, to pielgrzymka „do tego miejsca, gdzie Abraham usłyszał wezwanie Boga i na to wezwanie odpowiedział posłuszeństwem wiary”⁶. Duchowe wyruszenie w drogę «śladami Abrahama» pozwala „przeżyć na nowo początkowy moment owej «historii zbawienia», która osiągnęła szczyt, kiedy w pełni czasu Syn Boży narodził się z Maryi Panny. Historia Abrahama ma fundamentalne znaczenie dla wierzących w każdej epoce, a zatem także dla nas, którzy widzimy w nim wzór bezwzruszowego poddania się woli Bożej”⁷.

Papież Polak, nawiedzając chaldejskie Ur i inne miejsca związane ze Starym Testamentem, zamierzał w ten sposób ukazać, że Kościół ma świadomość nierozzerwalnej więzi łączącej go ze starożytnym ludem Przymierza, a zwłaszcza z jego początkami. Kiedy jednak, z przyczyn niezależnych od woli papieskiej realizacja tego pierwszego etapu pielgrzymki okazała się wtedy niemożliwa, Jan Paweł II nie rezygnując z pielgrzymowania śladami Abrahama, przekształcił ją, dzięki swoistej „scenografii”, w „pielgrzymkę duchową”. W watykańskiej Auli Pawła VI, na kilku metrach kwadratowych, w pobliżu tronu papieskiego, odtworzono zieloną polanę otoczoną drzewami, symbolizującymi miejsce objawienia się Boga Abrahamowi „pod dębami Mamre”⁸. Umieszczono słynną ikonę „Trójcy Świętej”, dzieło Andrieja Rublowa, aby obrazowała tę biblijną scenę a pośrodku ustawiono wielki kamień, symbolizujący ołtarz, na którym Abraham miał złożyć w ofierze swego syna Izaaka. W tej scenarii Papież przewodniczył „nabożeństwu liturgicznemu ku czci patriarchy Abrahama, naszego ojca w wierze”⁹. Sprawowano Liturgię Słowa, rozpoczętą intronizacją księgi Ewangelii, na którą złożyły się teksty zaczerpnięte z *Księgi Rodzaju*, *Listu do Rzymian* i *Ewangelii według św. Jana*, poświęcone najważniejszym etapom życia Abrahama i jego roli w dziejach zbawienia. W chwilach milczenia między czytaniem wyświetlano na dużym ekranie (umieszczonym w narożniku Auli), widoki z miejsc związanych z historią Abrahama: z Ur chaldejskiego, Kanaan i Jerozolimy¹⁰.

Bł. Jan Paweł II w wygłoszonej podczas Liturgii Słowa homilii, zwrócił uwagę wszystkich na przymierze Boga z ludzkością, stwierdzając, iż jego początki sięgają Abrahama. „Zanim jeszcze Mojżesz usłyszy na górze Synaj te słowa: «Ja jestem Pan, twój Bóg, który cię wywiódł z ziemi egipskiej, z domu niewoli» (Wj 20, 2), Abraham usłyszał inne orędzie: «Ja jestem Pan, który ciebie wywiódłem z Ur chaldejskiego, aby ci dać ten oto kraj na własność» (Rdz 15, 7). Kiedy szukamy pierwszego początku przymierza Boga z człowiekiem musimy skierować się myślą ku temu miejscu, które tak ważną rolę odegrało w historii Ludu Bożego. I dlatego w tym roku Wielkiego Jubileuszu, kiedy sięgamy sercem do początków przymierza Boga z ludzkością, wzrok nasz

⁵ JAN PAWEŁ II, *Ojciec wszystkich wierzących. Audienca*, s. 6.

⁶ JAN PAWEŁ II, *W pielgrzymce do Ur chaldejskiego*. Audienca generalna 23 lutego 2000, OR 21 (2000) nr 4, 7.

⁷ *Tamże*.

⁸ Zob. *Pielgrzymka duchowa Ojca Świętego śladami Abrahama*. 23 lutego 2000, OR 21(2000) nr 4, 5.

⁹ Jan Paweł II, *W pielgrzymce do Ur chaldejskiego*, art. cyt., 7.

¹⁰ Zob. *Pielgrzymka duchowa Ojca Świętego*, s. 5. Większość wiernych, którzy 23 lutego 2000 r. brali udział w audyencji generalnej (trwającej krócej niż zwykle) na placu św. Piotra, pozostali na nim, by śledzić, dzięki umieszczonym tam wielkim ekranom telewizyjnym, przebieg Liturgii Słowa poświęconej postaci Abrahama, odbywającej się w Auli Pawła VI (por. tamże).

kieruje się ku Abrahamowi, ku temu miejscu, gdzie usłyszał on wezwanie Boga i na to wezwanie odpowiedział posłuszeństwem wiary. Razem z nami także żydzi i muzułmanie widzą w Abrahamie wzór bezwarunkowego poddania się woli Bożej¹¹. Papież odwołał się następnie w swoim przemówieniu do *Listu do Hebrajczyków*, którego autor uczy, iż «przez wiarę ten, którego nazwano Abrahamem, usłuchał wezwania Bożego, by wyruszyć do ziemi, którą miał objąć w posiadanie. Wyszedł nie wiedząc, dokąd idzie» (Hbr 11, 8). „Oto Abraham, którego nazywa Apostoł «ojcem naszej wiary» (por. Rz 4, 11-16), uwierzył Bogu, zaufał wzywającemu go. Uwierzył obietnicy. Bóg powiedział do Abrahama: «Wyjdź z twojej ziemi rodzinnej i z domu twego ojca do kraju, który ci ukazę. Uczynię bowiem z ciebie wielki naród, będę ci błogosławił i twoje imię rozślawię; staniesz się błogosławieństwem. (...) Przez ciebie będą otrzymywały błogosławieństwo ludy całej ziemi» (Rdz 12, 1-3)¹². W Bożym wezwaniu Abrahama nie chodziło tylko o wejście na szlak tylu wędrowców w owej epoce, kiedy podstawową formą życia ekonomicznego było pasterstwo. W dziejach Abrahama, które oznaczają początek historii zbawienia, trzeba dostrzec inne znaczenie wezwania i obietnicy. „Ziemia, do której wyrusza człowiek prowadzony wezwaniem Bożym, nie należy wyłącznie do ziemskiej geografii. Abraham, który uwierzył Bożemu wezwaniu, jest tym, który wyrusza w drogę ku ziemi obiecanej, nie należącej do tej ziemi¹³”.

Punktem szczytowym wiary Abrahama stało się wystawienie go na próbę przez tego Boga, któremu on uwierzył, od którego otrzymał obietnicę sięgającą w daleką przyszłość: ma złożyć w ofierze Bogu swojego jedynego syna, Izaaka, z którym wiąże całą nadzieję, zgodnie z Bożą obietnicą, na liczne potomstwo. Abraham przez wiarę wychodzi jednakże zwycięsko z tej dramatycznej próby wiary¹⁴.

Po wygłoszonej papieskiej homilii, pokazano reprodukcje dzieł sztuki obrazujące życie Abrahama: freski z rzymskich katakumb, mozaiki z bazyliki św. Witalisa w Rawnie oraz ikony. Podczas modlitwy powszechnej, której wezwania odczytano w różnych językach (w tym m. in. po polsku), na kamieniu-ołtarzu zapalono kadzidło. Na zakończenie tej niezwykłej Liturgii Słowa wszyscy uczestnicy, zarówno zebrani w Watykanie jak i wierni katolickiego Kościoła chaldejskiego w Iraku, zgromadzeni w katedrze św. Józefa w Bagdadzie na nabożeństwie pokutnym, otrzymali apostołskie błogosławieństwo¹⁵.

Bł. Jan Paweł II zachęcał do „pójścia śladami Abrahama” po to, „aby odkrywać ślady miłościwej obecności Boga u boku człowieka i na nowo przeżyć doświadczenie wiary tego, którego św. Paweł nazwie ojcem wszystkich wierzących (por. Rz 4, 11n)¹⁶. Abraham dzięki swojej wierze, która wyraziła się w bardzo konkretnych i trudnych decyzjach, takich jak opuszczenie swojej ziemi i udanie się do kraju, który Bóg mu wskazał oraz przez złożenie w ofierze jedynego syna Izaaka, przyjął w pełni Boży plan

¹¹ Jan Paweł II, *U początków przymierza Boga z człowiekiem. Liturgia Słowa ku czci Abrahama w Auli Pawła VI*, OR 21(2000) nr 4, 7; por. Sobór Watykański II, *Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich "Nostra aetate"*, nr 3.

¹² Jan Paweł II, *U początków przymierza Boga z człowiekiem*, art. cyt., 7.

¹³ *Tamże*.

¹⁴ *Tamże*, 8.

¹⁵ Por. *Pielgrzymka duchowa Ojca Świętego*, art. cyt., 5.

¹⁶ JAN PAWEŁ II, *Ojciec wszystkich wierzących. Audiencja*, art. cyt., 6.

wobec siebie samego i swego potomstwa, stał się przyjacielem Boga i praojcem wielkiej rzeszy wierzących¹⁷.

Katechizm Kościoła Katolickiego poucza, że człowiek, „wsparty łaską Bożą”, odpowiada objawiającemu się Bogu posłuszeństwem wiary, które oznacza „pełne przyłgnięcie człowieka do Boga i poddanie się w sposób wolny usłyszанemu słowu, ponieważ jego prawda została zagwarantowana przez Niego samego, który jest samą Prawdą”¹⁸. Spośród wielu świadków posłuszeństwa wiary ukazanych w Piśmie Świętym, *Katechizm* wskazuje na dwie postacie: na Abrahama, „który poddany próbie, uwierzył Bogu (por. Rz 4, 3) i będąc zawsze posłusznym Jego wezwaniu, stał się «ojcem wszystkich tych, którzy...wierzą» (Rz 4, 11.18) oraz na Dziewicę Maryję, „która urzeczywistniała w sposób najdoskonalszy przez całe swoje życie posłuszeństwo wiary: *Fiat mihi secundum Verbum tuum* - «niech mi się stanie według twego słowa» (Łk 1, 38)”¹⁹.

Wszyscy katolicy uczestnicząc w liturgii sakramentów, a zwłaszcza w Eucharystii, w liturgii roku kościelnego oraz w Liturgii Godzin - *codziennej modlitwie Ludu Bożego*, mogą odbywać duchową pielgrzymkę śladami Abrahama. Jest rzeczą charakterystyczną, iż w *Obrzędzie błogosławieństwa przed rozpoczęciem podróży*²⁰, modlitwa błogosławieństwa wyruszających w podróż, brzmi: „Wszechmogący, wieczny Boże, Ty kazałeś Abrahamowi wyjść z jego ziemi i z rodzinnego domu. Ty strzegłeś go bezpiecznie na wszystkich drogach jego pielgrzymowania. Otaczaj opieką także nas, swoje sługi; bądź nam, Panie, w potrzebie pomocą, w drodze towarzyszem i pociechą, w przeciwnościach obroną, abyśmy za Twoim przewodnictwem pomyślnie dotarli do celu i szczęśliwie wrócili do naszych domów. Przez Chrystusa, Pana naszego”.

”Kościół ma świadomość nierozzerwalnej więzi łączącej go ze starożytnym ludem Przymierza. My także nazywamy Abrahama naszym «ojcem w wierze» (por. Rz 4, 1-25; Ga 3, 6-9; Hbr 11, 8-19). W Ewangelii Janowej czytamy o nim słowa, które wypowiedział kiedyś Chrystus: «Abraham, ojciec wasz, rozradował się z tego, że ujrzał mój dzień – ujrzał [go] i ucieszył się» (8, 56)”²¹. Odwołujemy się do Abrahama nie dlatego, że chlubimy się pochodzeniem od niego w sensie fizycznym, ale dlatego, że razem z niezliczoną rzeszą ludzi uważamy się za potomstwo „duchowe” Abrahama, „ponieważ z taką samą wiarą i bezgraniczną ufnością” przyjmujemy „zbawczą inicjatywę Wszechmogącego”²². Kościół Święty, nasza Matka i Nauczycielka²³, prowadzi nas śladami Abrahama szczególnie w mszalnej Liturgii słowa, na której zatrzymujemy naszą uwagę, analizując czytania Pisma św. przeznaczone na poszczególne okresy roku kościelnego.

¹⁷ Zob. *tamże*.

¹⁸ BENEDYKT XVI, *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*, nr 25, Kielce 2005, 25.

¹⁹ *Tamże*, nr 26, s. 25.

²⁰ Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Komisja Episkopatu Polski do spraw Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego, *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1994, 196-204.

²¹ JAN PAWEŁ II, *List o pielgrzymowaniu*, nr 5.

²² *Tamże*.

²³ Takiego określenia użył papież Jan XXIII w encyklice *Mater et Magistra o współczesnych przemianach w świetle zasad nauki chrześcijańskiej* (15 V 1961): „MATKA I MISTRZYNI wszystkich narodów, Kościół Katolicki po to został ustanowiony przez Jezusa Chrystusa, by wszyscy, którzy w ciągu wieków znajdują się na jego łonie i staną się jego członkami, osiągnęli pełnię doskonałego życia i zbawienia” (*Tamże, Wstęp*).

W okresie Adwentu, w poniedziałek pierwszego tygodnia, jest czytany fragment Ewangelii według św. Mateusza (8, 5-11), ukazujący Chrystusa spełniającego prośbę setnika, aby uzdrowić jego chorego sługę. Żywa, gorąca i ufna wiara setnika sprawiła, że Chrystus dał mu dobro, o które z taką ufnością prosił. „U nikogo w Izraelu nie znalazłem tak wielkiej wiary. Lecz powiadam wam: Wielu przyjdzie ze Wschodu i Zachodu i zasiądą do stołu z Abrahamem, Izaakiem i Jakubem w królestwie niebieskim”²⁴. Wiare czyniącą cuda ukazują nam teksty Liturgii słowa piątku pierwszego tygodnia Adwentu; Chrystus przywraca wzrok dwom niewidomym, którzy z wiarą wołali do Niego: «Ulituj się nad nami, Synu Dawida»²⁵. Widocznie wiara w tę prawdę była już rozpowszechniona w narodzie wybranym i znana z lektury proroka Izajasza (czytanego właśnie w tym dniu), że w czasach mesjańskich „głusi usłyszą słowa księgi, a oczy niewidomych, wolne od mroku i od ciemności, będą widzieć. (...) Dlatego tak mówi Bóg domu Jakuba, który odkupił Abrahama: «Odtąd Jakub nie będzie się rumienił ani oblicze jego już nie przyblednie, bo gdy ujrzy swe dzieci, dzieło mych rąk, wśród siebie, ogłosi imię moje jako święte. Wtedy czcić będą Świętego Jakubowego i z bojaźnią szanować Boga Izraela»”²⁶. Druga niedziela Adwentu (rok A) przedstawia w Ewangelii (Mt 3, 1-12) wystąpienie św. Jana Chrzciciela, który mówił do faryzeuszów i saduceuszów: «Plemię żmijowe, kto wam pokazał, jak uciec przed nadchodzącym gniewem? Wydajcie więc godny owoc nawrócenia, a nie myślcie, że możecie sobie mówić: „Abrahama mamy za ojca”, bo powiadam wam, że z tych kamieni może Bóg wzbudzić dzieci Abrahamowi»²⁷. Ewangelia (Mt 1, 1-17) przeznaczona na dzień 17 grudnia przedstawia genealogię Mesjasza, który nadchodzi; „rodowód Jezusa Chrystusa, syna Dawida, syna Abrahama. Abraham był ojcem Izaaka; Izaak ojcem Jakuba; Jakub ojcem Judy i jego braci; (...) od Abrahama do Dawida jest czternaście pokoleń”²⁸. Na „Mszy rannej” 24 grudnia, w Ewangelii (Łk 1, 67-79), Zachariasz, „napełniony Duchem Świętym”, „prorokował, mówiąc: «Błogosławiony Pan, Bóg Izraela, bo lud swój nawiedził i wyzwolił, (...) jak zapowiedział (...), że naszym ojcom okaże miłosierdzie i wspomni na swe święte przymerze, na przysięgę, którą złożył ojcu naszemu, Abrahamowi»”²⁹.

W okresie Adwentu, w *Liturgii godzin*, w drugim czytaniu *Godziny czytań* czwartku drugiego tygodnia, św. Piotr Chryzolog (†450), biskup Rawenny, ukazując miłość Boga względem „wstrząsanego lękiem świata”, wskazuje najpierw na Noego, „ojca nowego wieku”, do którego Bóg przemawia serdecznie, „dopuszcza go do przyjaźni ze sobą, łaskawie poucza o tym, co ma czynić, i pełen dobroci pociesza co do przyszłości”³⁰. „Następnie Bóg powołuje Abrahama spośród pogan, nadaje mu imię, czyni go ojcem wierzących, towarzyszy mu w drodze i zachowuje wśród obcych, wzbogaca go posia-

²⁴ *Lekcjonarz mszalny*. T. I. *Okres Adwentu. Okres Narodzenia Pańskiego* (dalej: LM, t. 1), Poznań-Warszawa 1991, 48.

²⁵ Piątek pierwszego tygodnia Adwentu. Ewangelia: Mt 9, 27-31 (LM, t. 1, s. 60).

²⁶ *Tamże*, Pierwsze czytanie: Iz 29, 17-24 (LM, t. 1, s. 58n).

²⁷ LM, t. 1, s. 68.

²⁸ LM, t. 1, s.138 n. Te sam tekst (wersja dłuższa) znajduje się w formularzu „Wieczornej Mszy wigilijnej” 25 grudnia (LM, t. 1, s. 170).

²⁹ LM, t. 1, s.161. Tekst tej tzw. pieśni Zachariasza jest zawsze wykonywany w *Jutrni Liturgii godzin* [zob. *Ogólne wprowadzenie do Liturgii godzin* (11 IV 1971); pierwsze polskie wydanie, *Liturgia godzin*, t. 1, Poznań 1982].

³⁰ *Liturgia godzin*, t. 1, Poznań 2006, 222-224.

dłościami, wynosi zwycięstwami, zobowiązuje się uczynionymi mu obietnicami, uwalnia od przeciwności, wyróżnia, przybywając doń w gościnę, wślawia nie oczekiwanym już potomkiem. Pan obsypał Abrahama tyłoma darami, aby pociągnięty tak wielką słodyczą Bożej miłości, nauczył się Boga kochać, a nie lękać, czcić Go w miłości, a nie w bojaźni³¹.

Św. Leon Wielki (†461), papież, w *Kazaniu na Objawienie Pańskie*, które w *Godzinnie czytań* na uroczystość Objawienia Pańskiego stanowi drugie czytanie³², uczy, iż „Bóg miłosierny w odwiecznych wyrokach swej opatrności ustanowił Chrystusa zbawieniem wszystkich narodów i postanowił przyjść z pomocą w ostatecznych czasach ginącemu światu. Błogosławionemu patriarsze Abrahamowi zostało niegdyś przyręczone niezliczone potomstwo wywodzące się z tych narodów, a miało ono powstać nie jako potomstwo naturalne, lecz zrodzone z żywej wiary. Toteż zostało ono porównane do niezliczonych gwiazd na niebie, aby od praojca ludów oczekiwano potomstwa nie ziemskiego, lecz pochodzącego z niebios. Niechże więc wejść do rodziny patriarchów wszystkie narody, niech błogosławieństwo obiecane synom Abrahama otrzymają synowie obietnicy, skoro się go wyrzekają synowie ciała. Niech w osobach trzech mędrców wszystkie narody oddają pokłon Stwórcy wszechświata. I nie tylko Judea, ale cała ziemia niech pozna Boga, by wszędzie „w Izraelu wielkie było Jego imię. Poznawszy więc tajemnice Bożej łaskawości, w weselu ducha uczcijmy ten dzień powołania pogan, a więc i zaczątków naszej wiary. (...) Ujrzał ten dzień Abraham i „rozradował się”, gdy w duchu rozpoznał synów swej wiary otrzymujących błogosławieństwo w jego potomstwie, to jest w Chrystusie. Widział oczyma wiary, że zostanie ojcem wszystkich narodów, „oddawszy chwałę Bogu i będąc przekonany, że mocen On jest również wypełnić, co obiecał”³³. Dlatego w hymnie *pierwszych Nieszporów* uroczystości Objawienia Pańskiego i w hymnie *Jutrzni* okresu Narodzenia Pańskiego, Kościół wyśpiewuje na cześć „Boga, który się narodził w człowieczym ciele na ziemi”: „Król to jest wszystkich narodów, / Jedyne Pan Izraela; / On, przyrzeczony przez Boga / Abrahamowym potomkom!”³⁴. „Słowo przygarnęło potomstwo Abrahamowe. Dlatego musiało się upodobnić pod każdym względem do braci i przyjąć ciało podobne do naszego”³⁵.

W okresie Wielkiego Postu, „obecność” Abrahama w Liturgii słowa jest bardzo znacząca i wymowna. W drugą niedzielę (rok A), pierwsze czytanie z Księgi Rodzaju (12, 1-4a) mówi o powołaniu Abrahama na ojca ludu Bożego: „Pan Bóg rzekł do Abrama: «Wyjdź z twojej ziemi rodzinnej (...) do kraju, który ci ukazę. (...) Abram udał się w drogę, jak mu Pan rozkazał»”³⁶. Pierwsze czytanie drugiej niedzieli Wielkiego Postu (rok B), wzięte również z Księgi Rodzaju (22, 1-2.9-13.15-18), mówi o ofierze Abrahama i Bożym błogosławieństwie dla niego³⁷. W roku C, pierwsze czytanie drugiej

³¹ *Tamże*, s. 223.

³² *Tamże*, s. 498-500.

³³ *Tamże*, s. 498n.

³⁴ *Tamże*, s. 488.483.

³⁵ 1 stycznia. Oktawa Narodzenia Pańskiego. Uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, *Godzina czytań*. II czytanie, *Z listów św. Atanazego, biskupa*; Liturgia godzin, t. 1, s. 431.

³⁶ LM, t. 2, Poznań - Warszawa 1991, s. 43. Tekst ten występuje także w „Czytaniach wspólnych o NMP”. Nr 34, I czytanie: LM, t. 6, s.41*.

³⁷ LM, t. 2, s. 46.

niedzieli Wielkiego Postu, zaczerpnięte z Księgi Rodzaju (15, 5-12.17-18) jest także poświęcone Abrahamowi, z którym Bóg zawiera przymierze³⁸. Ewangelia (Łk 16, 19-31) czwartku drugiego tygodnia Wielkiego Postu przedstawia przypowieść o Łazarzu i bogaczu, chwali pierwszego z nich, bo wierzył i całkowicie zaufał Bogu. Dlatego po śmierci spotkało go szczęście, „aniołowie zanieśli go na łono Abrahama”. Abraham jest w tej przypowieści znakiem osiągnięcia wiecznego szczęścia przez tych wszystkich, którzy wierzą i ufają Bogu³⁹. W trzecią niedzielę wielkopostną (rok C), pierwsze czytanie (Wj 3, 1-8a. 13-15), opisując powołanie Mojżesza przypomina słowa skierowane przez Boga do niego: «Jestem Bogiem ojca twego, Bogiem Abrahama, Bogiem Izaaka i Bogiem Jakuba». Izraelitom Mojżesz miał powiedzieć, że «Bóg Abrahama, Bóg Izaaka i Bóg Jakuba przysłał mnie do was»⁴⁰. Pierwsze czytanie wtorku trzeciego tygodnia Wielkiego Postu, fragment Księgi proroka Daniela (3, 25.34-43), przynosi modlitwę skruszonego Azariasza, który prosi Boga za swój naród: „Nie odwracaj od nas swego miłosierdzia, przez wzgląd na Twego przyjaciela, Abrahama, sługę Twego, Izaaka i Twego świętego Izraela”⁴¹. Gdy Mojżesz prosił Boga o odwrócenie „zapalczywości” Jego gniewu i nie zsyłanie zła na swój lud, mówił: „Wspomnij na Abrahama, Izaaka i Izraela, Twoje sługi, którym przysiągłeś na samego siebie”, uczynić ich potomstwo tak liczne jak gwiazdy niebieskie⁴². Ewangelia środy piątego tygodnia wielkopostnego (J 8, 31-42), zatytułowana: *Prawdziwe wyzwolenie przez Chrystusa*, ukazuje Boskiego Nauczyciela głoszącego prawdę o Bogu i człowieku, która potrafi wyzwolić i wprowadzić człowieka na drogi nowego życia: „poznacie prawdę, a prawda was wyzwoli”. Żydzi odpowiedzieli Jezusowi: «Jesteśmy potomstwem Abrahama i nigdy nie byliśmy poddani w niczyją niewolę», na co usłyszeli: «Wiem, że jesteście potomstwem Abrahama, ale wy usiłujecie Mnie zabić, bo nie przyjmujecie mojej nauki. Głoszę to, co widziałem u mego Ojca, wy czynicie to, coście słyszeli od waszego ojca». Gdy żydzi w odpowiedzi powiedzieli Jezusowi: «Ojcem naszym jest Abraham», Chrystus im zarzucił: «Gdybyście byli dziećmi Abrahama, to byście pełnili czyny Abrahama. Teraz usiłujecie Mnie zabić, człowieka, który wam powiedział prawdę usłyszaną u Boga. Tego Abraham nie czynił»⁴³. W czwartek piątego tygodnia Wielkiego Postu, pierwsze czytanie wzięte z Księgi Rodzaju (17, 3-9), przedstawia zawarcie przymierza Boga z Abrahamem. „Oto moje przymierze z tobą: staniesz się ojcem mnóstwa narodów. Nie będziesz więc odtąd nazywał się Abram, lecz imię twoje będzie Abraham, bo uczynię ciebie ojcem mnóstwa narodów”⁴⁴.

W Ewangelii tego samego dnia wielkopostnego (J 8, 51-59), noszącej nagłówek *Abraham ujrzał mój dzień*, Chrystus przekonuje żydów, że kto zachowa Jego naukę, «nie zazna śmierci na wieki». Nie mogli się z tym pogodzić twierdząc, że Abraham i prorocy poumierali, że nie jest większy od ich ojca Abrahama, który przecież zmarł. Jezus ich

³⁸ LM, t. 2, s. 49.

³⁹ LM, t. 2, s. 61.

⁴⁰ LM, t. 2, s. 78 n.

⁴¹ LM, t. 2, s. 89.

⁴² Zob. Pierwsze czytanie (Wj 32, 4-14) czwartku czwartego tygodnia Wielkiego Postu (LM, t. 2, s. 126).

⁴³ Zob. LM, t. 2, s. 159.

⁴⁴ LM, t. 2, s. 160.

zapewnić: «Abraham, ojciec wasz, rozradował się z tego, że ujrzał mój dzień, ujrzał go i ucieszył się. (...) Zaprawdę, zaprawdę powiadam wam: Zanim Abraham stał się, Ja jestem»⁴⁵.

W okresie wielkanocnym, drugie czytanie (dłuższe i krótsze) Liturgii słowa Wigilii Paschalnej (Rdz 22, 1-18)⁴⁶, przedstawia ofiarę Abrahama i Boże błogosławieństwo dla niego, co stanowiło pierwsze czytanie drugiej niedzieli wielkopostnej w roku „B”⁴⁷. W modlitwie po tym czytaniu (w Wigilię), Kościół prosi: „Boże, Ojczy wszystkich wierzących, Ty przez swoją łaskę pomnażasz na całym świecie liczbę przybranych dzieci, Ty przez paschalny sakrament chrztu spełniasz obietnicę daną Twojemu słudze Abrahamowi i czynisz go ojcem wszystkich narodów, daj Twojemu ludowi godnie odpowiedzieć na łaskę powołania”⁴⁸. Podobna myśl jest zawarta w kolejnej modlitwie, po trzecim czytaniu (*Przejście przez Morze Czerwone*: Wj 14, 15-15, 1), Liturgii słowa Wigilii Paschalnej: „Boże, także w obecnych czasach jaśnieją Twoje dawne cuda: niegdyś swoją mocą wybawiłeś jeden naród od prześladowań faraona i przeprowadziłeś go przez Morze Czerwone, obecnie przez wodę chrztu prowadzisz wszystkie narody do zbawienia, spraw, aby cała ludzkość weszła do liczby synów Abrahama i dostąpiła godności ludu wybranego”⁴⁹.

Imię Abrahama znajdujemy w okresie wielkanocnym w trzech tekstach pierwszego czytania, zaczerpniętych z *Dziejów Apostolskich*. W czwartek w oktawie Wielkanocy, tekst Dz 3, 11-26, pokazuje Piotra apostoła głoszącego, po uzdrowieniu chromego, „mężom izraelskim”: «Bóg naszych ojców, Bóg Abrahama, Izaaka i Jakuba wślawił Sługę swego, Jezusa». (...) „Wy jesteście synami proroków i przymierza, które Bóg zawarł z waszymi ojcami, kiedy rzekł do Abrahama: «Błogosławione będą w potomstwie twoim wszystkie narody ziemi»⁵⁰. Pierwsze czytanie trzeciej niedzieli wielkanocnej, roku B (Dz 3, 13-15.17-19), jest powtórzeniem tekstu czytanego w czwartek w oktawie Wielkanocy, z początkowym słowem Piotra: «Bóg naszych ojców, Bóg Abrahama, Izaaka i Jakuba wślawił Sługę swego, Jezusa»⁵¹. Liturgia słowa piątku czwartego tygodnia wielkanocnego zawiera pierwsze czytanie (Dz 13, 26-33), ukazujące Pawła apostoła, który przemawiając w synagodze w Antiochii Pizydyjskiej, zwraca się do słuchających go, słowami: «Bracia, synowie rodu Abrahama i ci spośród was, którzy się boją Boga!»⁵².

Liturgiczny **Okres zwykły**, to czas w ciągu cyklu rocznego, w którym „wspomina się misterium Chrystusa w jego pełni”⁵³. W ramach tego okresu, zwłaszcza w pierwszym czytaniu Liturgii Słowa „na zwykłe dni powszednie”, wziętym z *Księgi Rodzaju* i *Listu do Hebrajczyków*, została ukazana postać Abrahama jako najbardziej promieniujący, błyszczący wzór, przykład wiary w Starym Testamencie. Człowiek Ludu Bożego

⁴⁵ LM, t. 2, s. 161 n.

⁴⁶ LM, t. 2, s. 236-238.

⁴⁷ Por. LM, t. 2, s. 46.

⁴⁸ *Mszal rzymski dla diecezji polskich* (dalej: MRP), Poznań 1986, s. 168.

⁴⁹ Tamże, s. 169.

⁵⁰ LM, t. 2, s. 263 n.

⁵¹ LM, t. 2, s. 299.

⁵² LM, t. 2, s. 342.

⁵³ MRP, *Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza*, nr 43, s. [70].

Starego Przymierza i chrześcijanin należący do Ludu Bożego Nowego Przymierza, winien ustawicznie wpatrywać się w ten wielki pierwowzór, przykład wiary: w Abrahama, który przez swoją wytrwałość otrzymał to, co Bóg mu obiecał i przysiągł⁵⁴. Dla nas chrześcijan jest jeszcze dalsza obietnica: Jezus Chrystus, który otworzył nam drogę do niebiańskiej świątyni, do nieba. Wiara Abrahama jest wzorem dla nas: „Przez wiarę ten, którego nazwano Abrahamem, usłuchał wezwania Bożego”, „Przez wiarę przywędrował do Ziemi Obiecanej”, „Przez wiarę Abraham wystawiony na próbę ofiarował Izaaka”⁵⁵. Wiara Abrahama poparta czynami jest dla św. Jakuba Apostoła wzorem dla nas, gdyż „wiara bez uczynków jest bezowocna. Czy Abraham, ojciec nasz, nie z powodu uczynków został usprawiedliwiony, kiedy złożył syna Izaaka na ołtarzu ofiarnym? Widzisz, że wiara współdziałała z jego uczynkami i przez uczynki stała się doskonała. I tak wypełniło się Pismo, które mówi: «Uwierzył przeto Abraham Bogu i poczytano mu to za sprawiedliwość», i został nazwany przyjacielem Boga”⁵⁶. W kontekście wiary Abrahama trzeba zapewne rozumieć św. Pawła Apostoła, gdy „chłubi się ze swoich słabości” i pisze do Koryntian: „Hebrajczykami są? Ja także. Izraelitami są? Ja również. Potomstwem Abrahama? I ja. Są sługami Chrystusa? Zdobędę się na szaleństwo: Ja jeszcze bardziej!”⁵⁷.

Abrahama, jako ojca wierzących, ukazuje pierwsze czytanie (rok II) piątku dwudziestego siódmego tygodnia zwykłego, wzięte z Listu św. Pawła do Galatów (Ga 3, 7-14). „Synami Abrahama są ci, którzy polegają na wierze. (...) I dlatego tylko ci, którzy polegają na wierze, mają uczestnictwo w błogosławieństwie wraz z Abrahamem, który dał posłuch wierze”⁵⁸. Dzięki wierze jesteśmy dziećmi Bożymi: dzięki wierze jesteśmy „synami Bożymi w Chrystusie Jezusie”⁵⁹. Kto został ochrzczony w Chrystusie, przyoblekł się w Chrystusa; „jeżeli zaś należycie do Chrystusa, to jesteście też potomstwem Abrahama i zgodnie z obietnicą dziedzicami”⁶⁰. Św. Paweł we fragmencie Listu do Galatów czytany w poniedziałek 28. tygodnia zwykłego (rok II) nawiązuje do dwóch synów Abrahama, jednego zrodzonego z niewolnicy, a drugiego z wolnej. Matki ich wyobrazają dwa przymierza: jedno zawarte pod górą Synaj, które rodzi ku niewoli i „górze Jeruzalem”, które „cieszy się wolnością i ono jest naszą matką. (...) Nie jesteśmy dziećmi niewolnicy, ale wolnej. Ku wolności wyswobodził nas Chrystus”.⁶¹ *Abraham*

⁵⁴ Por. Wtorek. Drugi tydzień zwykły. Rok I. Pierwsze czytanie z *Listu do Hebrajczyków*: Hbr 6, 10-20; LM, t. 3, Poznań - Warszawa 1991, s. 50 n; czytanie to nosi tytuł: *Motywy naszej nadziei*.

⁵⁵ Sobota. Trzeci tydzień zwykły. Rok I. Pierwsze czytanie z *Listu do Hebrajczyków*: Hbr 11, 1-2.8-19; LM, t. 3, s. 101; czytanie nosi tytuł: *Wiara Abrahama wzorem dla nas*. Tekst tego czytania występuje także w 19. niedzielę zwykłą „C” i nosi tytuł: *Wielkość wiary*; LM, t. 4, s. 259 n; 26 lipca, Św. Anny, II czytanie; LM, t. 6, s. 238.

⁵⁶ Piątek. Szósty tydzień zwykły. Rok II. Pierwsze czytanie z *Listu świętego Jakuba Apostoła*: Jk 2, 14-24.26; LM, t. 3, s. 205; czytanie nosi tytuł: *Wiara bez uczynków jest martwa*.

⁵⁷ Piątek. Jedenasty tydzień zwykły. Rok I. Pierwsze czytanie z *Drugiego listu świętego Pawła Apostoła do Koryntian*: 2 Kor 11, 18.21b-30; LM, t. 3, s. 366; czytanie nosi tytuł: *Paweł chlubi się ze swoich słabości*.

⁵⁸ LM, t. 5, Poznań – Warszawa 1991, s. 136.

⁵⁹ Zob. Sobota. Dwudziesty siódmy tydzień zwykły. Rok II. Pierwsze czytanie: Ga 3, 22-29; LM, t. 5, s. 140 n.

⁶⁰ *Tamże*.

⁶¹ Zob. LM, t. 5, s. 154; tytuł czytania: *Nie jesteśmy dziećmi niewolnicy, ale wolnej*.

został usprawiedliwiony przez wiarę – głosi tytuł czytania Listu św. Pawła do Rzymian (4, 1-8), przeznaczony na piątek 28. tygodnia zwykłego⁶². Abraham został usprawiedliwiony nie z czynków, ale jak mówi Pismo: «Uwierzył Abraham Bogu i zostało mu to poczytane za sprawiedliwość». Kto „wierzy w Tego, co usprawiedliwia grzesznika, wiarę jego poczytuje się za tytuł do usprawiedliwienia”⁶³. Obietnica dana przez Boga Abrahamowi, że „będzie dziedzicem świata”, została uzależniona „nie od wypełnienia Prawa”, ale „od usprawiedliwienia z wiary”⁶⁴. To dziedzictwo zależy od wiary, i dlatego jest przeznaczone „nie tylko dla potomstwa opierającego się na Prawie, ale i dla tego, które ma wiarę Abrahama. On to jest ojcem nas wszystkich. (...) On to wbrew nadziei uwierzył nadziei”⁶⁵. Stąd *Lekcjonarz* nadał temu czytaniu tytuł: *Abraham wzorem wiary chrześcijan*⁶⁶. „Wiara Abrahama” – to tytuł kolejnego fragmentu Listu do Rzymian (4, 20-25), czytanego w poniedziałek 29. tygodnia zwykłego⁶⁷. „Abraham nie okazał wahania ani niedowierzania co do obietnicy Bożej, ale się wzmocnił w wierze” – poucza Apostoł Narodów. „Oddał przez to chwałę Bogu i (...) poczytano mu to za sprawiedliwość”. Stało się tak „i ze względu na nas, jako że będzie poczytane i nam, którzy wierzymy w Tego, co wskrzesił z martwych Jezusa, Pana naszego. On to został wydany za nasze grzechy i wskrzeszony z martwych dla naszego usprawiedliwienia”⁶⁸.

Lekcjonarz mszalny na dni powszednie okresu zwykłego zawiera prawie wszystkie księgi Starego Testamentu; pierwsze czytania, wzięte z ksiąg Starego Testamentu, tak są dobrane, aby uczestnicy Mszy św. „mogli poznać wszystkie znaczniejsze karty Starego Testamentu”⁶⁹ i w ten sposób zobaczyć „zarys dziejów zbawienia przed wcieleniem Chrystusa”⁷⁰. Postaci Abrahama zostało poświęcone szczególne miejsce w dwunastym i trzynastym tygodniu zwykłym, kiedy czytana jest *Księga Rodzaju*. Pierwsze czytanie, w roku I, przedstawia nam zatem: powołanie Abrahama⁷¹, Abraham i Lot rozdzielają się⁷², przymierze Boga z Abrahamem⁷³, narodzenie się Izmaela, syna Abrahama z niewolnicy Hagar⁷⁴, Izaak - syn Abrahama z żony Sary będzie dziedzicem przymierza⁷⁵, Bóg obie-

⁶² Zob. LM, t. 5, s. 167 n.

⁶³ *Tamże*, 168.

⁶⁴ Sobota. Dwudziesty ósmy tydzień zwykły. Rok I. Pierwsze czytanie: Rz 4, 13.16-18; LM, t. 5, s. 171.

⁶⁵ *Tamże*.

⁶⁶ *Tamże*.

⁶⁷ Zob. LM, t. 5, s. 184.

⁶⁸ *Tamże*.

⁶⁹ Lekcjonarz mszalny, *Wprowadzenie teologiczno-pastoralne* (1981r.), nr 106 [cyt. za: J. Miazek (oprac.), *To czyńcie na moją pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła*, Warszawa 1987, s. 70].

⁷⁰ *Tamże*, nr 109 [cyt. za: J. Miazek (oprac.), *To czyńcie*, s.71].

⁷¹ Por. Rdz 12, 1-9 – poniedziałek dwunastego tygodnia zwykłego; LM, t. 4, s. 21 n.

⁷² Rdz 13, 2. 5-18 – wtorek dwunastego tygodnia zwykłego; LM, t. 4, s. 25 n.

⁷³ Rdz 15, 1-12.17-18 – środa dwunastego tygodnia zwykłego; LM, t. 4, s. 29 n. W Psalmie responsoryjnym po tym czytaniu [Ps 105 (104), 6-9], słyszymy słowa: *Potomkowie Abrahama, służy Jego./ synowie Jakuba, Jego wybrańcy./ On, Pan, jest naszym Bogiem./ Jego wyroki obejmują świat cały./ Na wieki On pamięta o swoim przymierzu./ obietnicy danej tysiącu pokoleń./ o przymierzu, które zawarł z Abrahamem./ przysiędze danej Izaakowi.*

⁷⁴ Rdz 16, 1-12.15-16 – czwartek dwunastego tygodnia zwykłego; LM, t. 4, s. 34 n.

cuje Abrahamowi syna⁷⁶, Abraham wstawia się za Sodomą⁷⁷, Abraham ocala Lota – zniszczenie Sodomy i Gomory⁷⁸, Bóg ocala i błogosławi Izmaela⁷⁹, ofiara Abrahama⁸⁰, śmierć Sary i małżeństwo Izaaka⁸¹.

Evangelia 21. niedzieli zwykłej, roku „C” ukazuje dzisiejszej wspólnotie Kościoła Chrystusa Pana nauczającego o Królestwie Bożym, które jest dostępne dla wszystkich narodów. Ci jednakże, którzy „dopuszczają się niesprawiedliwości”, zobaczą „siebie samych precz wyrzuconych”, a ujrzą „Abrahama, Izaaka i Jakuba, i wszystkich proroków w królestwie Bożym”⁸².

Św. Beda Czcigodny (†735), wyjaśniając *Pieśń Maryi* (Łk 1, 46-55), którą Kościół odmawia każdego dnia w *Nieszporach*, odnośnie do słów: „Jak obiecał naszym ojcom, Abrahamowi i jego potomstwu na wieki”, stwierdza: „Potomstwo Abrahama to nie tylko ci, którzy się od niego wywodzą, ale ci wszyscy, którzy się stali naśladowcami jego wiary, niezależnie od tego, czy byli obrzezani i należeli do jego plemienia, czy pochodzili z pogan i nie dostąpili obrzezania. Bo i Abraham uwierzył, kiedy nie był jeszcze obrzezany, i jego wiara została mu poczytana jako sprawiedliwość. Przyjście Zbawiciela było obiecanie Abrahamowi i jego potomstwu na wieki, to znaczy synom obietnicy, którym też powiedziano: «Jeżeli należycie do Chrystusa, to jesteście też potomstwem Abrahama i zgodnie z obietnicą - dziedzicami»⁸³.

Wędrując „śladami Abrahama” uczymy się lepiej rozumieć konkretne, codzienne wymagania, jakie nakłada na nas „posłuszeństwo wiary” okazywane Panu Bogu; taka postawa czyni nas, podobnie jak Abrahama, przyjacielem Boga. Dlatego „chrześcijaństwo, świadomi nierozzerwalnej więzi łączącej ich ze starożytnym ludem Przymierza, nazywając Abrahama swoim najprawdziwszym «ojcem w wierze» i z radością wzorują się na nim, wyruszając w drogę «jego śladami»”⁸⁴.

W bulli *Incarnationis mysterium* ogłaszającej Wielki Jubileusz Roku 2000, bł. Jan Paweł II napisał, że pielgrzymka zawsze była ważnym wydarzeniem w życiu chrześcijan i głębokim doświadczeniem duchowym. Uświadamia nam kondycję człowieka, którego życie często opisuje się jako wędrówkę: od narodzin aż do śmierci każdy z nas jest *homo viator*. Pielgrzymka jest zatem „symbolem indywidualnej wędrówki człowieka wierzą-

⁷⁵ Rdz 17, 1.9-10.15-22 – piątek dwunastego tygodnia zwykłego; LM, t. 4, s. 39.

⁷⁶ Rdz 18, 1-15 - sobota dwunastego tygodnia zwykłego; LM, t. 4, s. 43 n. Tekst tego czytania (Rdz 1-10a) występuje także w 16. niedzielę zwykłą „C” i jest zatytułowany: *Abraham przyjmuje Boga*; LM, t. 4, s. 157.

⁷⁷ Rdz 18, 16-33 – poniedziałek trzynastego tygodnia zwykłego; LM, t. 4, s. 58 n. Tekst tego czytania (Rdz 18, 20-32) występuje także w 17. niedzielę zwykłą „C” i nosi tytuł: *Abraham wstawia się za Sodomą*; LM, t. 4, s. 190 n.

⁷⁸ Rdz 19, 15-29 – wtorek trzynastego tygodnia zwykłego; LM, t. 4, s. 62 n.

⁷⁹ Rdz 21, 5.8-20 – środa trzynastego tygodnia zwykłego; LM, t. 4, s. 66 n.

⁸⁰ Rdz 22, 1-19 – czwartek trzynastego tygodnia zwykłego; LM, t. 4, s. 70 n.

⁸¹ Rdz 23, 1-4.19; 24, 1-8.10.48.59.62-67 – piątek trzynastego tygodnia zwykłego; LM, t. 4, s. 74 n.

⁸² Łk 13, 22-30 – LM, t. 4, s. 331 n.

⁸³ 22 grudnia. Godzina czytań. II czytanie, *Z komentarza św. Bedy Czcigodnego, prezbitera, do Ewangelii św. Łukasza*; Liturgia godzin, t. 1, Poznań 2006, s. 332n.

⁸⁴ JAN PAWEŁ II, *Ojciec wszystkich wierzących. Audiencja*, s. 6.

cego śladami Odkupiciela: jest praktyką czynnej ascezy i pokuty za ludzkie słabości, wyraża nieustanną czujność człowieka wobec własnej ułomności i przygotowuje go wewnątrz do przemiany serca. Przez czuwanie, post i modlitwę pielgrzym postępuje naprzód drogą chrześcijańskiej doskonałości, starając się dojść z pomocą łaski Bożej «do człowieka doskonałego, do miary wielkości według Pełni Chrystusa» (Ef 4, 13)⁸⁵.

Wraz z Abrahamem, który posłuszny Bogu wyruszył w drogę, weszło na drogi ludzkich dziejów Boże zbawienie. W dziejach Abrahama, które znaczą początek historii zbawienia, możemy już usłyszeć inne znaczenie wezwania i obietnicy. „Ziemia, do której wyrusza człowiek prowadzony wezwaniem Bożym, nie należy wyłącznie do ziemskiej geografii. Abraham, który uwierzył Bożemu wezwaniu, jest tym, który wyrusza w drogę ku ziemi obiecanej, nie należącej do tej ziemi.(...) W wierze Abrahama Wszechmocny [Bóg] zawarł wieczne przymierze z rodzajem ludzkim. Ostatecznym spełnieniem tego przymierza jest Jezus Chrystus, współistotny Ojcu jednorodzony Syn, który stał się Człowiekiem, ażeby przez uniżenie krzyża i chwałę zmartwychwstania wprowadzić nas do tej ziemi zbawienia, którą od początku obiecał ludzkości Bóg bogaty w miłosierdzie”⁸⁶.

Bł. Jan Paweł II na zakończenie homilii, podczas liturgii Słowa, w ramach duchowej pielgrzymki śladami Abrahama, powiedział, że „niezrównanym wzorem odkupionego ludu, zmierzającego ku wypełnieniu tej uniwersalnej obietnicy [danej Abrahamowi], jest Maryja, Ta, «która uwierzyła, że spełnią się słowa powiedziane Jej od Pana» (por. Łk 1, 45). Jako Córa Abrahama w wierze, a nie tylko według ciała, Maryja miała osobisty udział w jego doświadczeniu. Także Ona jak Abraham zgodziła się na złożenie w ofierze Syna, jednakże od Abrahama nie zażądano ostatecznie oddania Izaaka, natomiast Chrystus wypił kielich cierpienia do ostatniej kropli. Maryja zaś uczestniczyła bezpośrednio w cierpieniu Syna, stojąc pod krzyżem z wiarą i nadzieją (por. J 19, 25). (...) Maryja... wychwalając miłosierdzie Boga, wiernego swojemu ludowi z pokolenia na pokolenie, wyrażała swoją zgodę na Jego plan zbawienia; wypowiadała zwłaszcza swoje «tak» wobec centralnego wydarzenia, jakie przewidywał ten plan – wobec ofiary Dziecka, które nosiła w łonie. Tak jak Abraham godziła się na ofiarę Syna. Dzisiaj my łączymy nasz głos z Jej głosem i razem z Nią, dziewczcą Córami Syjonu, wyznajemy, że Pan Bóg wspomniął na swoje miłosierdzie, «jak przyobiegał naszym ojcom – na rzecz Abrahama i jego potomstwa na wieki» (Łk 1, 55)”⁸⁷.

2. Ofiara Abrahama - Izaak

Bł. Jan Paweł II przewodniczył 23 lutego 2000 roku, „nabożeństwu liturgicznemu ku czci patriarchy Abrahama, naszego ojca w wierze”⁸⁸, w Auli Pawła VI, w której przygotowano specjalną „scenografię” ukazującą miejsca objawienia się Boga Abrahamowi „pod dębami Mamre” oraz umieszczono pośrodku wielki kamień przedstawiający ołtarz, na którym Abraham miał złożyć w ofierze swego syna Izaaka. Ta "scenografia" i

⁸⁵ JAN PAWEŁ II, *Incarnationis mysterium*. Bulla ogłaszająca Wielki Jubileusz Roku 2000 (29 XI 1998), nr 7.

⁸⁶ JAN PAWEŁ II, *U początków przymierza Boga z człowiekiem*, art. cyt., 7 n.

⁸⁷ *Tamże*, s. 8; por. Liturgia Godzin. *Nieszpory*. Pieśń Maryi (Łk 1, 46-55).

⁸⁸ JAN PAWEŁ II, *W pielgrzymce do Ur chaldejskiego*, art. cyt., 7.

Liturgia Słowa zawierająca teksty z *Księgi Rodzaju*, *Listu do Rzymian* i *Ewangelii św. Jana*, poświęcone najważniejszym etapom życia Abrahama i jego roli w dziejach zbawienia - stały się dla Jana Pawła II i wypełniających Aulę licznych kardynałów, arcybiskupów i biskupów oraz wiernych – „duchową pielgrzymką”⁸⁹.

Za jeden z istotnych momentów takiej pielgrzymki śladami Abrahama Papież uznał odkrywanie śladów miłościwej obecności Boga u boku człowieka i przeżywanie na nowo tego doświadczenia wiary, które w życiu Abrahama wyraziło się w tak konkretnych i wręcz dramatycznych decyzjach, jak porzucenie ojczyznej ziemi i złożenie w ofierze jedyne go syna, Izaaka. Dzięki takiej postawie Abraham stał się przyjacielem Boga, „przyjął w pełni Boży plan wobec niego samego i jego potomstwa i stał się praojcem wielkiej rzeszy wierzących”⁹⁰. Kto wędruje przez życie «śladami Abrahama», uczy się rozumieć i dostrzegać konkretne wymagania, jakie nakłada na nas autentyczna wiara i doświadcza „dynamizmu Bożej inicjatywy, której zwieńczeniem będzie Chrystus. Chrześcijanie, świadomi nierozzerwalnej więzi łączącej ich ze starożytnym ludem Przymierza, nazywają Abrahama swoim najprawdziwszym «ojcem w wierze» i z radością wzorują się na nim, wyruszając w drogę «jego śladami»”⁹¹.

Jan Paweł II nazwał szczytowym punktem wiary Abrahama to, iż został wystawiony na próbę, aby złożył na ofiarę Izaaka, jedyne go syna; on, który otrzymał obietnicę, że właśnie z Izaaka będzie miał liczne potomstwo. „Oto punkt szczytowy wiary Abrahama. Wystawia Abrahama na próbę ten Bóg, któremu on uwierzył, ten Bóg, od którego otrzymał obietnicę sięgającą w daleką przyszłość: «Z Izaaka będzie dla ciebie potomstwo» (Hbr 11, 18). Oto jednak ma złożyć w ofierze Bogu swojego jedyne go syna - tego właśnie Izaaka, z którym wiąże całą nadzieję, zgodnie zresztą z Bożą obietnicą. Jakże ma się spełnić dana mu przez Boga obietnica rozlicznego potomstwa, jeżeli syn jedyny, Izaak, zostanie złożony w ofierze?”⁹². Papież - Polak, Wielki Pielgrzym XX wieku, osobiście doświadczający wielorakich cierpień, określił dramatyczną próbę wiary Abrahama jako zwycięstwo przez wiarę. «Pomyślał bowiem - pisze autor *Listu do Hebrajczyków* - iż Bóg mocen jest wskrzesić także umarłych» (por. Hbr 11, 19). W chwili po ludzku biorąc tragicznej, kiedy już gotów jest zadać śmiertelny cios swemu synowi, Abraham nie przestaje wierzyć. Owszem, jego wiara w Bożą obietnicę dosięga w tym momencie szczytu. «Bóg mocen jest wskrzesić także umarłych». Tak myślał ten, po ludzku biorąc, straszliwie doświadczony ojciec. I jego wiara, jego całkowite zawierzenie Bogu nie zawiodło go. Napisane jest: «i dlatego odzyskał go» (Hbr 11, 19). Odzyskał Izaaka dlatego, że tak do końca i bezwzględnie zawierzył Bogu”⁹³.

Św. Piotr Chryzolog (†450), biskup Rawenny, w swoim kazaniu o męczennikach wyjaśniając sens ofiary, poucza: „Bądź przeto ofiarą i kapłanem Boga. Obyś nie zaprzepścił tego, co dała ci i powierzyła moc Boża. Przywdziej szatę świętości. Przepasz się pasem czystości. Chrystus niech będzie osłoną twjej głowy. Krzyż na twym czole niechaj broni cię zawsze. Strzeż w swoim sercu sakramentu Bożych pouczeń. Rozpal wonne

⁸⁹ Por. J.J. JANICKI, "Ofiara Izaaka", *Ziemia Święta* 12 (2006) nr 3, 8n.

⁹⁰ JAN PAWEŁ II, *Ojciec wszystkich wierzących. Audiencja*, art. cyt., 6.

⁹¹ *Tamże*.

⁹² JAN PAWEŁ II, *U początków przymierza Boga z człowiekiem*, art. cyt., 7 n.

⁹³ *Tamże*, 8.

kadzidło twojej modlitwy. Pochwyć miecz Ducha. Serce swe uczyni ołtarzem. W ten sposób z ufnością złoż swoje ciało na ofiarę dla Boga. Bóg pragnie wiary, nie śmierci. Modlitwy żąda, nie krwi. Daje się przebłagać szczerością serca, nie śmiercią. Wskazał na to, gdy zażądał od Abrahama ofiary z syna. Cóż bowiem, jeśli nie siebie samego ofiarował Abraham w swoim synu. I czego, jeśli nie wiary wymagał od Abrahama Bóg, który jak ofiarować nakazał, tak nie dozwolił zabić⁹⁴.

Bł. Jan Paweł II, wyjaśniając wszystkim zebranym wraz z nim w Auli Pawła VI, 23 lutego 2000 roku, na „duchowej pielgrzymce”, Abrahamowe doświadczenie ze swym synem Izaakiem, stwierdził za autorem *Listu do Hebrajczyków*, iż można tu widzieć podobieństwo śmierci i zmartwychwstania Chrystusa. Abraham stojący u początku naszej wiary, jest tym człowiekiem, który dzięki swej wierze wszedł w odwieczny plan Boży. „Wedle tradycji, to miejsce, na którym Abraham miał złożyć na ofiarę swojego syna, jest tym samym miejscem, na którym inny ojciec - Ojciec przedwieczny miał przyjąć ofiarę swojego jednorodzonego Syna, Jezusa Chrystusa. Ofiara Abrahama jawi się zatem jako prorocza zapowiedź Chrystusowej ofiary. «Tak bowiem Bóg umiłował świat - pisze św. Jan - że Syna swego Jednorodzonego dał» (J 3, 16)»⁹⁵.

W pierwszej Modlitwie Eucharystycznej, zwanej wcześniej "Kanonem rzymskim", którą bardzo często od początku swego pontyfikatu odmawia papież Benedykt XVI⁹⁶, Kościół zanosí prosbę do Boga, aby wejrzał z miłością i łaskawie przyjął, od sług swoich i od całego swego ludu, z otrzymanych od Niego darów, „Ofiarę czystą, świętą i doskonałą, Chleb święty życia wiecznego i Kielich wiekuistego zbawienia”, składaną w łączności z Ofiarą Chrystusa, podobnie jak przyjął dary sprawiedliwego Abła, ofiarę Patriarchy Abrahama i ofiarę Melchizedeka. Ofiara Syna Bożego została przyjęta przez Boga Ojca raz na zawsze, ale ofiara Kościoła będzie miła Bogu, jeżeli będzie pochodzić z naśladownictwa ofiarnej postawy Zbawiciela. Dlatego modlący się podczas Ofiary Mszy świętej Kościół powołuje się na postacie ze Starego Testamentu, których ofiarę Bóg mile przyjął. O ofierze sprawiedliwego Abła, *Księga Rodzaju* (4, 3n) mówi, że „Pan wejrzał na Abła i na jego ofiarę”, a *List do Hebrajczyków* (11, 4), iż „przez wiarę Abel złożył Bogu ofiarę cenniejszą od Kaina”.

Św. Paweł Apostoł Narodów uczy o ofierze „naszego Patriarchy Abrahama”, że „ci, którzy polegają na wierze, ci są synami Abrahama” i „mają uczestnictwo w błogosławieństwie wraz z Abrahamem, który dał posłuch wierze” (Ga 3, 7.9). Abraham, który w duchu zawierzenia i posłuszeństwa Bogu był gotów złożyć w ofierze własnego syna Izaaka, stał się typem Chrystusa Pana, posłusznego bez reszty swemu Ojcu niebieskiemu. Można też dostrzec podobieństwo między Abrahamem i Bogiem Ojcem oraz Izaakiem i Jezusem. Jak Abraham nie oszczędził swego jedyne go syna (por. Rdz 22, 15n: „ponieważ uczyniłeś to, iż nie oszczędziłeś syna twego jedyne go, będę ci błogosławił”), tak Bóg Ojciec „nawet własnego Syna nie oszczędził, ale Go za nas wszystkich wydał” (Rz 8, 31n). *List do Hebrajczyków* wskazuje na podobne losy Jezusa, który „umarł i zmartwychwstał” oraz Izaaka, którego ojciec odzyskał żywego „jako podobieństwo śmierci i zmartwychwstania Chrystusa” (por. Hbr 11, 17-19).

⁹⁴ 21 maja. Św. Jana Nepomucena, kapłana i męczennika. II czytanie, *Kazanie św. Piotra Chryzologa, biskupa*, Liturgia godzin, t. 3, s. 1174.

⁹⁵ JAN PAWEŁ II, *U początków przymierza Boga z człowiekiem*, art. cyt., 8.

⁹⁶ Por. np. Msza św. na Błoniach krakowskich, 28 maja 2006 r.

Ofiara Melchizedeka, na którą się powołuje starożytny *Kanon rzymski*⁹⁷, to ofiara króla Szalemu (Jerozolimy), który składa Bogu w darze chleb i wino. Autor nowotestamentowy wykazuje, że Melchizedek jest typem Chrystusa, jedyne i najwyższego kapłana (por. Hbr 5, 6).

W *Liturgii Godzin Wielkiego Czwartku*, w tzw. *Godzinie czytań*, jako drugie czytanie, Kościół rozważa „Homilię paschalną” biskupa Melitona z Sardes, powstałą w drugiej połowie II wieku. Autor pokazuje w „Homiliach” jak wydarzenia Starego Testamentu, skierowane ku Chrystusowi - Mesjaszowi, stawały się rzeczywistością; biskup Meliton uczy nas rozumieć figury i słowa Starego Testamentu, wiodące ku swej Pełni, ku Chrystusowi. „On (Chrystus) jest Tym, który nas wywiódł z niewoli na wolność, z ciemności do światła, ze śmierci do życia, spod władzy tyrana do wiecznego królestwa i uczynił nas nowym kapłaństwem oraz ludem wybranym na wieki. On jest Paschą naszego zbawienia. To On w wielu musiał znosić wiele. W Ablu został zabity, w Izaaku związano Mu nogi, w Jakubie przebywał na obczyźnie, w Józefie został sprzedany, w Mojżeszu podrzucony, w baranku paschalnym zabity, w Dawidzie prześladowany, w prorokach zelżony”⁹⁸.

Jezus Chrystus, Jednorodzony Syn Boży, który stał się Człowiekiem, jest Tym, który przez uniżenie krzyża i chwałę zmartwychwstania wprowadził nas do tej ziemi zbawienia, którą od początku obiecał ludzkości Bóg bogaty w miłosierdzie. Niezrównanym wzorem dla całego Ludu Bożego, zmierzającego ku wypełnieniu tej obietnicy, jest Matka Jezusa, Maryja, „która uwierzyła, że spełnią się słowa powiedziane Jej od Pana” (por. Łk 1, 45). „Jako Córa Abrahama w wierze, a nie tylko według ciała, Maryja miała osobisty udział w jego doświadczeniu. Także Ona jak Abraham zgodziła się na złożenie w ofierze Syna, jednakże od Abrahama nie zażądano ostatecznie oddania Izaaka, natomiast Chrystus wypił kielich cierpienia do ostatniej kropli. Maryja zaś uczestniczyła bezpośrednio w cierpieniu Syna, stojąc pod krzyżem z wiarą i nadzieją (por. J 19, 25)”⁹⁹. Maryja wyrażała swoją zgodę na Boży plan zbawienia; „wypowiadała zwłaszcza swoje «tak» wobec centralnego wydarzenia, jakie przewidywał ten plan - wobec ofiary Dziecka, które nosiła w łonie. Tak jak Abraham godziła się na ofiarę Syna”¹⁰⁰.

Istotę Ofiary Chrystusa przybliżył 46. Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny we Wrocławiu, który w tzw. *Podstawowych założeniach* uczył:

„Celebracja Eucharystii podkreśla synowskie posłuszeństwo, z jakim Chrystus oddał się w ręce oprawców i w ręce Ojca. Całe zbawcze dzieło Chrystusa opiera się na tajemnicy Jego nieograniczonego posłuszeństwa Ojcu. O Chrystusie, który, przychodząc na świat, inauguruje własne zbawcze dzieło, mówi nam *List do Hebrajczyków*: «Przeto przychodząc na świat, mówi: Ofiary ani daru nie chciałeś, aleś Mi utworzył ciało; całopalenia i ofiary za grzechy nie podobały się Tobie. Wtedy rzekłem: oto idę – w zwoju księgi napisano o Mnie - aby spełnić wolę Twoją, Boże» (Hbr 10, 5-7). Sam Chrystus podczas działalności publicznej przedstawi swój życiowy program słowami: «Moim pokarmem jest wypełnić wolę Tego, który Mnie posłał, i wykonać Jego dzieło» (J 4, 34). Wierność tak pojętemu programowi zostaje wielo-

⁹⁷ Aktualnie I Modlitwa Eucharystyczna (zob. MRP, s. 303*-311*).

⁹⁸ Liturgia Godzin. *Codzienna modlitwa Ludu Bożego*. T. II. *Wielki Post. Okres wielkanocny*, s. 354. Tekst homilii paschalnej Melitona z Sardes, biskupa jest zatytułowany: *Baranek złożony w ofierze wywarł nas śmierci, by dać nam życie* (tamże).

⁹⁹ JAN PAWEŁ II, *U początków przymierza Boga z człowiekiem*, art. cyt., 8.

¹⁰⁰ *Tamże*.

krotnie powtórzona (por. J 5, 30; 6, 38.40). Osiąga ona dramatyczny punkt kulminacyjny w agonii w Getsemani i śmierci na krzyżu. W Ogrójcu zakończy swoje tajemnicze wahanie heroiczną gotowością wyrażoną słowami: «Ojcie...niech się stanie wola Twoja» (Mt 26, 42). A później na krzyżu, kończąc definitywnie swoje dzieło przez akceptację śmierci, pieczętuje swój życiowy program jednym zdaniem: «Wykonało się» (J 19, 13). Zdanie to stanowi syntezę poddania się woli Ojca podczas Jego całego życia, jak również ostatnie ogniwo dzieła dokonanego tym sposobem przez Chrystusa, dzieła zbawienia i rehabilitacji człowieka, nowego narodzenia jego wolności¹⁰¹.

A co stanowi istotę naszej postawy ofiarnej? „Przyjąć postawę ofiarą, to znaczy przekazać Bogu prawo do rozporządzania swoją osobą, prawo do stanowienia o sobie. To znaczy złożyć mu w darze to, co najdroższe - wolność. (...) Złożyć Bogu dar z siebie, to znaczy zgodzić się na to, by On, tylko On «dysponował» naszym życiem: «Uczyni ze mną, co zechcesz». To znaczy zrezygnować z tego, by swoje życie urządzać według własnych pomysłów, według własnego «widzimi się» (...) Jest rzeczą nieco dziwną, że właśnie wśród stałych modlitw mszalnych nie ma takiej, która by mówiła wyraźnie o ofiarowaniu samego siebie Bogu. Wydaje się, jakby Kościół bał się wkładać nam w usta śmiałe słowa: «Boże, ofiarowuję Ci samego siebie». Wobec tego należy chyba samemu w jakiś sposób wyrazić gotowość do ofiarowania siebie. Najlepiej nadaje się do tego czas po Przeistoczeniu. Może to być po prostu prośba z Modlitwy Pańskiej: «bądź wola Twoja»¹⁰².

3. Patriarcha Jakub

Patriarcha Jakub, podobnie jak inni wielcy „mężowie Boży” Izraela, ludu Starego Przymierza, jest na wielorakie sposoby obecny w życiu Kościoła, ludu Bożego nowego i wiecznego Przymierza¹⁰³. W sposób szczególnie obecność tę doświadcza Kościół w liturgii, która obejmuje sakramenty, rok liturgiczny i Liturgię godzin - *codzienną modlitwę ludu Bożego*. Liturgia jest tym *miejszem i czasem*, w którym Bóg uświęca przez Chrystusa swój lud, każdego z wiernych, którzy składają Mu dziękczynienie i uwielbienie za Jego łaskawość i miłosierdzie względem swoich córek i synów. Kościół „zrodzony przez wiarę z plemienia Chrystusa” składa ustawicznie „podziękę za Nowe Przymierze”, wielbiąc, „wobec wszystkich ludzi”, pokorną miłością” Pana, Boga „ojców naszych”, Boga „Abrahama, Jakuba, Józefa, Dwunastu Pokoleń”, Boga „Księgi świętej, Prawa i świątyni”¹⁰⁴.

Słowo Boże stanowi bardzo ważną część liturgii każdego z sakramentów, pośród których trzeba wyróżnić Eucharystię sprawowaną w roku liturgicznym. W *Liturgii Słowa*, w której czytane są nie tylko teksty Nowego Testamentu, ale także księgi Starego Przymierza, patriarcha Jakub staje się obecny, jak kiedyś pośród Izraela, teraz we wspólnocie Kościoła.

¹⁰¹ Podstawowe założenia 46. Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego „Eucharystia i wolność”, Wrocław, Polska 25 V- 1 VI 1997, nr 10, Wrocław 1995, 24 n.

¹⁰² Arcybiskup Metropolita Katowicki D. Zimoń, "Co stanowi istotę postawy ofiarnej", *Gość Niedzielny* 70 (1993) nr 27, 7.

¹⁰³ Por. J.J. JANICKI, "Bóg ojców naszych – Abrahama, Izaaka i Jakuba. Jakub w liturgii Kościoła", *Ziemia Święta* 12 (2006) nr 4, 8-10.

¹⁰⁴ Liturgia godzin. Sobota trzeciego tygodnia. *Godzina czytań*. Hymn, t. 3, Poznań 1987, 890.

W okresie **Adwentu**, spotykamy Jakuba w czytaniach Ewangelii, która przedstawia go najpierw jako tego, który przynależy do obszernej rodziny ziemskich przodków Mojżesza: „Rodowód Jezusa Chrystusa, syna Dawida, syna Abrahama. Abraham był ojcem Izaaka; Izaak ojcem Jakuba; Jakub ojcem Judy i jego braci” (Mt 1, 1n)¹⁰⁵. W „adwentowym” nauczaniu, Chrystus Pan mówi o Jakubie, że to on wraz z Abrahamem i Izaakiem będzie tym, z którym przy stole w królestwie niebieskim zasiądzie wielu „ze Wschodu i Zachodu” (Mt 8, 11)¹⁰⁶.

W odczytywanych w Adwencie tekstach proroka Izajasza, mówi i do nas dzisiaj „Bóg domu Jakuba, który odkupił Abrahama”¹⁰⁷. Kościół oczekując w Adwencie z wiarą, że i wobec niego Pan wypełni swoje obietnice, wsłuchuje się w proroctwo Izajasza, w którym Bóg zapewnia, że spełni obietnice dane Jakubowi: „Odtąd Jakub nie będzie się rumienił ani oblicze jego już nie przyblednie, bo gdy ujrzy (swe dzieci), dzieło mych rąk, wśród siebie, ogłosi imię moje jako święte. Wtedy czcić będą Świętego Jakubowego i z bojaźnią szanować Boga Izraela. Duchem zbłąkani poznają mądrość, a szemrzący zdobędą pouczenie”¹⁰⁸.

Czas **Wielkiego Postu**, w którym uczniowie Chrystusa odnawiają swoje przymierze z Bogiem zawarte na Chrzcie świętym, przywołuje w starotestamentalnych czytaniach *Liturgii Słowa* osobę patriarchy Jakuba w związku z powołaniem i działalnością Mojżesza, poprzez którego dokonało się najważniejsze wydarzenie w religii Starego Testamentu: Bóg zawarł z całym ludem Izraela przymierze. Bóg wysłuchał jęku i wołania Izraelitów w niewoli w Egipcie i ulitował się na nimi, pamiętając o swoim przymierzu „z Abrahamem, Izaakiem i Jakubem”. Znając cierpienia, jakie synom Izraela zadawali Egipcjanie, Bóg wybrał Mojżesza, aby wyprowadził „Jego lud, Izraela, z Egiptu”, zapewniając go: „Jestem Bogiem ojca twego, Bogiem Abrahama, Bogiem Izaaka i Bogiem Jakuba”. I „mówił dalej Bóg do Mojżesza: «Tak powiesz synom Izraela: Pan, Bóg ojców waszych, Bóg Abrahama, Bóg Izaaka i Bóg Jakuba przysłał mnie do was. To jest imię moje na wieki i to jest moje zawołanie na najdalsze pokolenia»”¹⁰⁹. Kiedy zaś synowie i córki Izraela „odwrócili się od drogi”, którą im Pan wskazał, Mojżesz wstawał się za ludem i błagał Boga: «Wspomnij na Abrahama, Izaaka i Izraela (Jakuba), Twoje sługi, którym przysiągłeś na samego siebie, mówiąc do nich: „Uczynię potomstwo wasze tak liczne jak gwiazdy na niebie, i całą ziemię, o której mówiłem, dam waszym potomkom, i posiadą ją na wieki”». Wówczas to Pan zaniechał zła, jakie zamierzał zesłać na swój lud”¹¹⁰.

W czwartek, w oktawie **Wielkanocy**, Kościół w pierwszym czytaniu słucha, jak niegdyś lud izraelski przed świątynią jerozolimską, przemówienia św. Piotra, po uzdrowieniu (razem z św. Janem), chromego od urodzenia. Apostoł dając tym razem odważne świadectwo o Autorze uzdrowienia, czyli o zmartwychwstałym Jezusie, stwierdza: „Bóg naszych ojców, Bóg Abrahama, Izaaka i Jakuba, wślawił Sługę swego, Jezusa, wy jed-

¹⁰⁵ 17 grudnia. Ewangelia: Mt 1, 1-17. *Rodowód Jezusa Chrystusa, syna Dawida*; LM, t. 1, s. 138 n.; 25 grudnia. Narodzenie Pańskie. Wieczorna Msza wigilijna. Ewangelia: Mt 1, 1-25; LM, t. 1, s. 170 n.

¹⁰⁶ Zob. Poniedziałek. Pierwszy tydzień Adwentu. Ewangelia: Mt 8, 5-11; LM, t. 1, s. 48.

¹⁰⁷ Piątek. Pierwszy tydzień Adwentu. Pierwsze czytanie: Iz 29, 17-24; LM, t. 1, s. 58.

¹⁰⁸ *Tamże*, s. 58 n.

¹⁰⁹ 3 niedziela Wielkiego Postu. Rok C. Pierwsze czytanie: Wj 3, 1-8a.13-15; LM, t. 2, s. 78 n.

¹¹⁰ Czwartek 4 tygodnia Wielkiego Postu. Pierwsze czytanie: Wj 32, 7-14; LM, t. 2, s. 126.

nak wydaliście Go i zaparliście się Go przed Piłatem. (...) Zabiliście Dawcę życia, ale Bóg wskrzesił Go z martwych, czego my jesteście świadkami”¹¹¹.

Okres zwykły w roku liturgicznym, ukazujący całokształt publicznej działalności Chrystusa Pana w jego pełni¹¹², bardzo często, na równi z innymi wielkimi postaciami Starego Przymierza, stawia przed naszymi oczyma, Patriarchę Jakuba. Odczytywane w *Liturgii słowa* teksty Starego Testamentu mówią o śnie Jakuba, w czasie którego otrzymał on i jego potomstwo, od Boga Abrahama i Boga Izaaka, ziemię, na której leżał. „Ja jestem Pan, Bóg Abrahama i Bóg Izaaka. Ziemię, na której leżysz, oddaję tobie i twemu potomstwu. A potomstwo twoje będzie tak liczne jak proch ziemi, ty zaś rozprzesz się na zachód i na wschód, na północ i na południe; wszystkie plemiona ziemi otrzymają błogosławieństwo przez ciebie i przez twych potomków. Ja jestem z tobą i będę cię strzegł, gdziekolwiek się udasz; a potem sprowadzę cię do tego kraju. Bo nie opuścę cię, dopóki nie spełnię tego, co ci obiecuję”¹¹³. Śmierć i pogrzeb Jakuba przedstawia wzięte z *Księgi Rodzaju* (49, 29-33; 50, 1-12) pierwsze czytanie *Liturgii słowa* soboty 14 tygodnia zwykłego. „Jakub dał swoim synom taki rozkaz: «Gdy ja zostanę przyłączony do moich przodków, pochowajcie mnie przy moich praojcach w pieczarze, (...) która jest na polu Makpela w pobliżu Mamre w kraju Kanaan, którą kupił Abraham wraz z tym polem (...). Tam pochowano Abrahama i Sarę, jego żonę, tam pochowano Izaaka i jego żonę Rebekę; tam pochowałem Leę»”¹¹⁴.

W *Liturgii godzin* św. Pacjan, biskup zapewnia nas w swoim kazaniu *O chrzcie*: „A jeśli nawet ziemskie ciało ulegnie zniszczeniu, będziemy żyć w Chrystusie zgodnie z tym, co sam powiedział: «Kto we Mnie wierzy, choćby i umarł, żyć będzie». Ponadto dobrze wiemy na podstawie słów Pana, że Abraham, Izaak, Jakub oraz wszyscy święci Boży żyją nadal. O nich to bowiem mówi Pan: «Wszyscy żyją dla Niego; Bóg nie jest Bogiem umarłych, ale żywych»”¹¹⁵.

Liturgia słowa okresu zwykłego ukazując, pośród innych wydarzeń, Jezusa nauczającego o zmartwychwstaniu i Jego rozmowy z saduceuszami, którzy twierdzili, że nie ma zmartwychwstania, wspomina patriarchę Jakuba. Chrystus Pan bowiem, chcąc przekonać swoich słuchaczy, przypomniał im to, co powiedział kiedyś Bóg do Mojżesza: „Ja jestem Bóg Abrahama, Bóg Izaaka i Bóg Jakuba”. I aby nie mieli wątpliwości, Boski Nauczyciel dodał: „Nie jest On Bogiem umarłych, lecz żywych. Jesteście w wielkim błędzie”¹¹⁶. To samo wydarzenie, opisane przez ewangelistę Łukasza, odczytywane w 32. niedzielę zwykłą (rok „C”)¹¹⁷, brzmi: „A że umarli zmartwychwstają, to i Mojżesz zaznaczył tam, gdzie jest mowa o krzaku, gdy Pana nazywa «Bogiem Abrahama, Bogiem Izaaka i Bogiem Jakuba». Bóg nie jest Bogiem umarłych, lecz żywych; wszyscy bowiem dla Niego żyją” (Łk 20, 37n). Innym razem, chwalać wiarę setnika z Kafarnaum, Chrystus Pan zwraca uwagę słuchaczy na życie wieczne, które będzie miało charakter uczyty. Do tego

¹¹¹ Czwartek w oktawie Wielkanocy. Pierwsze czytanie: Dz 3, 13.15; LM, t. 2, s.263 n.

¹¹² Por. MRP, *Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza*, nr 43, s. [70]).

¹¹³ Poniedziałek. Czternasty tydzień zwykły. Pierwsze czytanie: Rdz 28, 12n ; LM, t. 2, s. 92 n.

¹¹⁴ LM, t. 2, s. 112

¹¹⁵ Liturgia godzin. 19 tydzień zwykły. Sobota. Godzina czytań. II czytanie: Kazanie św. Pacjana, biskupa, *O chrzcie*, w: *Liturgia godzin*, t. 4, Poznań 1988, s. 84 n.

¹¹⁶ Środa 9 tygodnia zwykłego. Ewangelia: Mk 12,18-27; LM, t. 3, s. 294.

¹¹⁷ LM, t. 5, s. 276 n.

stołu zasiądzie wtedy wielu «z Abrahamem, Izaakiem i Jakubem w królestwie niebieskim. A synowie królestwa zostaną wyrzuceni na zewnątrz w ciemność; tam będzie płacz i zgrzytanie zębów»¹¹⁸. Kiedy zaś Nauczyciel z Nazaretu był pytany w czasie swej publicznej działalności: „czy tylko nieliczni będą zbawieni?“, odpowiadał, iż wszyscy ci, którzy dopuszczali się niesprawiedliwości, ujrzą „Abrahama, Izaaka i Jakuba, i wszystkich proroków w królestwie Bożym, a siebie samych precz wyrzuconych”¹¹⁹.

Śpiewem *psalmu responsoryjnego* (Ps 105 /104/) w *Liturgii Słowa* (fragmenty)¹²⁰, oraz w *Liturgii godzin* (w całości)¹²¹, w swej codziennej modlitwie, lud Boży nowego Przymierza, podobnie jak kiedyś „potomstwo Abrahama, Jego słudzy, synowie Jakuba, Jego wybrańcy”, sławi Pana Boga, wzywa Jego imienia, głosi Jego dzieła wśród narodów, śpiewa Mu i gra, rozpowiada wszystkie Jego cuda. Pan bowiem, Bóg nasz „na wieki pamięta o swoim przymierzu, /obietnicy danej tysiącu pokoleń,/ O przymierzu, które zawarł z Abrahamem,/ przysiędze danej Izaakowi./ Ustanowił je dla Jakuba jako prawo,/ dla Izraela, jako wieczne przymierze”.

Patriarcha Jakub może i dzisiaj uczyć postawy modlitewnej. Był bowiem tym, który pokazał i nam, że modlitwa jest szczególnego rodzaju „walką”, z której człowiek wychodzi jakby „naznaczony” i pobłogosławiony przez Boga. „Nie puszcze Cię, dopóki mi nie pobłogosławisz!”, mówił Jakub do Boga, „zmuszając” Go, aby wypełnił wobec niego swoje obietnice¹²². Bóg zapewnił: «Odtąd nie będziesz się zwał Jakub, lecz Izrael, bo walczyłeś z Bogiem i z ludźmi, i zwyciężyłeś». (...) I pobłogosławił go na owym miejscu”¹²³.

W postawie modlitewnej ludu Bożego ważne jest to, na co zwraca uwagę *czytanie* Jutrzni poniedziałku czwartego tygodnia psalterza: „Będziemy dziękować Panu Bogu naszemu, który doświadcza nas, tak jak naszych przodków. Przypomnijcie sobie to wszystko, co On uczynił z Abrahamem, i jak doświadczył Izaaka, i co spotkało Jakuba. Jak bowiem ich poddał Bóg próbie ogniowej, by doświadczyć ich serca, tak i na nas nie zesłał kary, lecz raczej dla przestrogi karci tych, którzy zbliżają się do Niego”¹²⁴.

Chrystus Pan wzywając swoich uczniów, że „zawsze powinni się modlić i nie ustawać”, zapewnił ich, iż Bóg „weźmie w obronę swoich wybranych, którzy dniem i nocą wołają do Niego” i nie „będzie zwlekał w ich sprawie”¹²⁵.

W *swej codziennej modlitwie* lud Boży nowego Przymierza - Kościół, powołując się na wielkich patriarchów Starego Przymierza, modli się w *Jutrzni*:

¹¹⁸ Sobota 12 tygodnia zwykłego. Ewangelia: Mt 8, 5-17; LM, t. 4, s. 47.

¹¹⁹ 21 niedziela zwykła, rok C. Ewangelia: Łk 13, 22-30; LM, t. 4, s. 331 n. Ten sam tekst występuje w środę 30. tygodnia zwykłego; LM, t. 5, s. 225 n.

¹²⁰ 31 tydzień zwykły. Czwartek. Rok II. Psalm responsoryjny: Ps 105(104), 2-3.4-5.6-7; LM, t. 5, s. 257 n.

¹²¹ Zob. Liturgia godzin. T. 2, Sobota pierwszego tygodnia. *Godzina czytań*, s. 922-925.

¹²² Wtorek czternastego tygodnia zwykłego. Rok I. Pierwsze czytanie: Rdz 32, 23-33. *Walka Jakuba z Aniołem*, LM, t. 4, s. 96.

¹²³ *Tamże*.

¹²⁴ Jdt 8, 25-26a.27; *Liturgia godzin*, t. 3, Poznań 1987, 929; *Liturgia godzin*, t. 4, Poznań 1988, 885.

¹²⁵ 29. niedziela zwykła. Rok C. Ewangelia: Łk 18, 1-8. *Wytrwałość w modlitwie*, LM, t. 5, s. 183. Por. ten sam tekst w: Trzydziesty drugi tydzień zwykły. Sobota. Ewangelia: jw.; LM, *tamże*, s. 300.

„Błogosławiony jesteś, Panie, Boże naszych ojców, i pełen chwały, a Twoje imię jest błogosławione na wieki. (...) Nie opuszczaj nas na zawsze i ze względu na świętość Twego imienia nie zrywaj Twojego przymierza. Nie odbieraj nam swego miłosierdzia przez wzgląd na Abrahama, przyjaciela Twego, Twójgo sługę, Izaaka i Twego świętego, Izraela (Jakuba)”¹²⁶.

* * *

Bł. Jan Paweł II uczył, że na początku trzeciego tysiąclecia pojawiły się na horyzoncie kontynentu europejskiego niepokojące znaki utraty „pamięci i dziedzictwa chrześcijańskiego, któremu towarzyszy swego rodzaju praktyczny agnostycyzm i obojętność religijna, wywołująca u wielu Europejczyków wrażenie, że żyją bez duchowego zaplecza, niczym spadkobiercy, którzy roztrwonili dziedzictwo pozostawione im przez historię. Nie dziwią zatem zbyt próby nadania Europie oblicza wykluczającego dziedzictwo religijne, a w szczególności głęboką duszę chrześcijańską, przez stanowienie praw dla tworzących ją ludów w oderwaniu od ich życiodajnego źródła, jakim jest chrześcijaństwo”¹²⁷. Powraca pokusa „budowania miasta ludzi bez Boga czy wprost przeciw Niemu. Gdyby do tego doszło, ludzka społeczność wcześniej czy później doznałaby ostatecznej klęski”¹²⁸. Dlatego Kościół głosi dzisiejszemu człowiekowi radosne orędzie, iż Jezus Chrystus żyjący w swoim Kościele jest źródłem nadziei dla Europy. „Europa nie powinna dzisiaj tylko odwoływać się do swojej chrześcijańskiej przeszłości. Musi także nauczyć się znów kształtować swoją przyszłość w spotkaniu i orędziem Jezusa Chrystusa”¹²⁹. Stąd też, jest ciągle aktualne przesłanie św. Hilarego (315-367), biskupa Poitiers, umieszczone w *Liturгии godzin*, w drugim czytaniu *Godziny czytań* przeznaczonym na *Teksty wspólne o pasterzach*. Uczy on, iż „Pan buduje i otacza opieką swoje miasto”¹³⁰. Chrześcijanin jest świątynią Boga i Duch Boży w nim mieszka, jeśli wypełniony jest nauką Bożą i Jego dziełami, jest godnym mieszkaniem świętości Bożego serca; „świątynią Boga jest zatem świętość, prawość i skromność człowieka”. Taki dom może być wybudowany tylko przez Boga, gdyż wzniesiony rękami ludzi i wspierany mądrością świata, nie ostoi się, nie utrzyma. Trzeba go budować nie na grząskim terenie, nie na niestałym i osuwającym się piasku, ale na „opoce proroków i Apostołów”. Należy go wznosić z żywych kamieni, oprzeć się na kamieniu węgielnym, a przez rozwijanie wzajemnej więzi, „budować na miarę człowieka doskonałego i na miarę Ciała Chrystusa; ozdabiać blaskiem i świetnością duchowych łask. Dom ten wybudowany przez Boga, tj. według Jego nauki, nie upadnie. Dzięki zaś różnorodnemu budowaniu, którego wierzący dokonują w sobie samych, wyrosnie w wiele domów dla przyozdobienia i powiększenia błogosławieństwa owego miasta.

¹²⁶ Wtorek czwartego tygodnia. Jutrznia: Pieśń: Dn 3, 26-27.29.34-41 – *Modlitwa Azariasza w piecu ognistym*, *Liturgia godzin*, t. 3, s. 943 n.

¹²⁷ JAN PAWEŁ II, *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa” o Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele jako źródło nadziei dla Europy* (28 VI 2003), nr 7.

¹²⁸ *Tamże*, nr 5.

¹²⁹ *Tamże*, nr 1. 2.

¹³⁰ *Liturgia godzin*, t. 1, *Z komentarza św. Hilarego, biskupa, do Psalmu sto dwudziestego siódmego*, Poznań 2006, s. 1165n; t. 2, Poznań 1984, s. 1635n; t. 3, Poznań 1987, s. 1510n; t. 4, Poznań 1988, s. 1522n.

Na straży tego miasta od dawna czuwa już Pan; Abrahama strzeże w wędrówkach, ocala przeznaczonego na ofiarę Izaaka, Jakuba na służbie wzbogaca, wywyższa sprzedanego do Egiptu Józefa, umacnia Mojżesza przeciw faraonowi, wybiera Jozuego na wodza na wojnach, uwalnia Dawida od wszystkich niebezpieczeństw, Salomona obdarowuje mądrością, wspiera proroków, Eliasza zabiera, Elizeusza wybiera, Daniela żywi, młodzieńców w piecu ochładza i im towarzyszy, Józefa za pośrednictwem anioła poucza o swoim narodzeniu z Dziewicy, Maryję umacnia, Jana posyła jako swego poprzednika, Apostołów ustanawia, modli się do Ojca: «Ojcie święty, zachowaj ich w Twoim imieniu. Dopóki z nimi byłem, zachowywałem ich w Twoim imieniu». W końcu, po swej Męce, obiecuje nieustanną nad nimi opiekę: «Oto Ja jestem z wami aż do skończenia świata».

To błogosławione i święte miasto, które jest miastem Boga, powstałym ze zjednoczenia wielu i w każdym z nas, cieszy się ustawiczną opieką. Pan będzie je budował, by osiągnęło pełną doskonałość¹³¹. Trzeba zatem, abyśmy składali ustawicznie Bogu dziękczynienie i wysławiali go, my:

„Z dawnego ludu zrodzeni przez wiarę
I Abrahama prawdziwi synowie
Sławimy Ciebie w obliczu aniołów
I całej ziemi”¹³².

«VATER ALLER GLAUBENDEN» – PATRIARCH ABRAHAM IN DER LITURGIE
DER KIRCHE UND IN DER LEHRE DES PAPSTES JOHANNES PAUL II

Zusammenfassung

Der Verfasser dieses Artikels versucht zu zeigen, was die liturgischen Texte – vor allem die Lesungen des Wortgottesdienstes des ganzen liturgischen Jahres - über den Abraham, die leuchtendste Gestalt des Glaubens im Alten Testament, sagen. Sein Glaube war absoluter Gehorsam in der Gewißheit, daß Gott sein Versprechen einlösen werde. Abraham hat gegen alle Hoffnung gehofft und über den Tod hinaus an das Leben geglaubt.

Der Mensch des Alten Testaments und der Christ sollen auf das große Vorbild des Glaubens schauen: auf Abraham, der durch seine Ausdauer erlangt hat, was ihm verheißen war. Gott hat für Abraham – und für uns, die Erben Abrahams – zwei unabänderliche Tatsachen geschaffen: die Verheißung und die Bekräftigung dieser Verheißung durch den Eid. Für die Christen gibt es eine weitere „unwiderrufliche Tat“: Christus ist uns als Hoherpriester voraus gegangen und hat uns den Weg ins himmlische Heiligtum freigemacht. Der Verfasser dieses Artikels schreibt auch über Isaak und Jakobus, die Nachkommen von Abraham.

¹³¹ *Tamże*.

¹³² Hymn. Sobota czwartego tygodnia. *Godzina czytań*, Liturgia godzin, t. 3, s. 1003 i t. 4, s. 959.